

श्री

उच्च अदालत तुलसीपुर, बुटवल इजलास

संयुक्त इजलास

इजलास नं. ३

माननीय न्यायाधीश श्री रमेश ढकाल

माननीय न्यायाधीश श्री स्वीकृति पराजुली

आदेश

मुद्दा: सहकारी ठगीसम्बन्धी कसूर र संगठित अपराध।

मुद्दा नं. ०८१-RE-०३१३

छविलाल जोशी ..... निवेदक/प्रतिवादी

विरुद्ध

नेपाल सरकार ..... विपक्षी/वादी

मुद्दा नं. ०८१-RE-०३६७

नेपाल सरकार ..... निवेदक/वादी

विरुद्ध

रवि लामिछाने ..... विपक्षी/प्रतिवादी

मुद्दा नं. ०८१-RE-०३८७

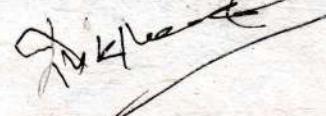
रवि लामिछाने ..... निवेदक/प्रतिवादी

विरुद्ध

नेपाल सरकार ..... विपक्षी/वादी

प्रस्तुत निवेदनहरूमा कैफियत प्रतिवेदन सहितको मिसिल संलग्न कागजातहरूको अध्ययन गरियो। निवेदक/वादी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित उच्च सरकारी वकील कार्यालय, बुटवलका विद्वान सह-न्यायाधिवक्ता श्री सोमकान्ता भण्डारी, विद्वान उप-न्यायाधिवक्ता श्री प्रकाश मरासिनी र विद्वान सहायक न्यायाधिवक्ता श्री वसन्तराज पोख्रेलले प्रतिवादी रवि लामिछानेलाई थुनामा राखी पुर्णक गर्नु पर्नेमा धरौटी माग गर्ने गरी भएको रुपन्देही जिल्ला अदालतको आदेश बदर गरी प्रतिवादी रवि लामिछानेलाई मुलुकी फौजदारी कार्यविधी संहिता, २०७४ को दफा ६७ को उपदफा (१) को देहाय (ख) तथा संगठित अपराध निवारण ऐन, २०७० को दफा ४१ मा बमोजिम थुनामा राखी मुद्दाको पुर्णक गर्ने गरी आदेश गरी पाउ भनी बहस जिकिर प्रस्तुत गर्नु भयो।

निवेदक/प्रतिवादी छविलाल जोशीका तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताहरु श्री शम्भु थापा र श्री कमलराज जोशी, विद्वान अधिवक्ताहरु श्री मनोजकुमार चौधरी, श्री अपूर्व खतिवडा, श्री ध्रुव भण्डारी र श्री रोचक रेग्मीले प्रतिवादी छविलाल जोशीलाई रूपन्देही जिल्ला अदालतबाट थुनामा राखी मुद्दा पुर्णक्ष गर्ने गरी भएको आदेश बदर गरी निज प्रतिवादीलाई साधारण तारेखमा राखी मुद्दाको पुर्णक्ष गरिपाउँ भनी बहस जिकिर प्रस्तुत गर्नु भयो। त्यसैगरी निवेदक/प्रतिवादी रवि लामिछ्वानेको तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री सुरेन्द्र थापा, विद्वान अधिवक्ताहरु डा. श्री नारायणदत्त कँडेल र श्री पशुपती भण्डारीले प्रतिवादी रवि लामिछ्वानेलाई धरौट माग गर्ने गरी भएको आदेश सो हदसम्म बदर गरी साधारण तारेखमा राखी मुद्दाको पुर्णक्ष गरी पाउँ भनी गर्नुभएको बहस समेत सुनियो।

श्री रुपन्देही जिल्ला अदालत

यसमा, मिसिल संलग्न प्रमाण कागजहरूबाट छविलाल जोशी, रवि लामिछाने लगायतका प्रतिवादीहरूले सहकारी ऐन, २०७४ को दफा १२२ को खण्ड (ख), (ग), (घ), (ड), (च), (छ), (ज), (झ) र (त) अन्तर्गतको निषेधित कार्य गरी सहकारी संस्थाको रु. १०,९९,३६,०००।- (दश करोड उनान्सय लाख छत्तिस हजार रुपैयाँ) निक्षेप रकम सहकारी ठगीको कसूर गरेको स-प्रमाण पुष्टि हुन आएकाले विगो रु. १०,९९,३६,०००।- (दश करोड उनान्सय लाख छत्तिस हजार रुपैया) कायम गरी प्रतिवादीहरू छविलाल जोशी, रवि लामिछाने समेतलाई सहकारी ऐन, २०७४ को दफा १२४ को उपदफा (१) को खण्ड (घ) को उपखण्ड (५) बमोजिम सजाय गरी संगठित अपराध निवारण ऐन, २०७० को दफा ९ को खण्ड (क) र (ग) बमोजिम थप सजाय गरी पाउँ भन्ने समेतको मागदाबी लिई अभियोग दायर भएको देखियो।

मन्त्र समतका भागदाबा लाइ जागतान राख १०८
निवेदक प्रतिवादी रवि लामिछानेको हकमा विचार गर्दा आफूले आरोपित कसूर नगरेको भनी अधिकारप्राप्त अधिकारी तथा अदालत समक्ष निजले बयान गरेको अवस्था छ। तथापि यी प्रतिवादी मिति २०७७-०७-०२ देखि मिति २०७९-०३-०१ सम्म गोर्खा मिडिया प्रालि (यसपछि मिडिया प्रालि भनिएको) आबद्ध भएको र प्रबन्ध निर्देशक, संचालक र शेयर धनी समेत भएको समयमा सुप्रिम वचत तथा ऋण सहकारी सस्थावाट (यसपछि सहकारी सस्था भनिएको) सो मिडिया प्रालिमा विभिन्न समयमा विभिन्न परिमाणको रकम आएको देखिन्छ। सो सहकारी सस्थावाट रवि लामिछानेको नाममा २ करोड ऋण स्वीकृत भएको र सो मिडिया प्रालिको खातामा रवि लामिछाने र रोशनी गुरुङ्गो नामवाट जम्मा भएको तथ्य सो सहकारी सस्थाको मिति २०७७-१०-२८ को प्रमाणहरूवाट खुलेको छ। यी प्रतिवादीले अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष बयानको क्रममा मैले कम्पनी छोड्ने वेलो शेयर वापतको रकम रु.१,८०,००,०००।- (एक करोड असी लाख) गितेन्द्र वाबुलाई बिक्री गरेको भनि कुनै पनि रकम नलिई सहिष्णप गरी दिएको हुँ। यस सन्दर्भमा मेरो खातामा उक्त रकम नआएको कुरा मेरो बैंक स्टेटमेन्ट र उक्त बैंकले छुट्टै पत्र मार्फत पनि स्पष्ट जानकारी गराएको, आफु कम्पनिको शेयर सदस्यको रूपमा जादा पनि मेरो १ (एक) रुपैया लगानी

यिएन र कम्पनिबाट वाहिरिंदा पनि १(एक) रुपूँयो लिएको होइन/यिईन। कागजी रुपमा आयो र काजगी रुपमा गयो भनी खुलाएको देखिन्छ। यसवाट यी प्रतिवादीले आफ्नो नाममा रहेको रु.१ करोड ८० लाखको शेयर बिक्री गर्ने क्रममा निजको खातामा रकम नै जम्मा नभएको अवस्थामा रु.१ करोड ८० लाख उल्लेख भएको चेक बैंकमा जम्मा भएको भौचरलाई रकम प्राप्त भएको भनी उल्लेख गरेको विषय संकास्पद छ। यसरी प्रतिवादीको सो मिडिया प्रालिमा १५ प्रतिशत शेयर रहेकोमा त्यसरी शेयर प्राप्त गर्दा आफ्नो कुनै लगानी नभएको र पछि सो शेयर बिक्री गर्दा आफुले कुनै रकम प्राप्त नगरेको अर्थात् कागजी रुपमा आयो, कागजी रुपमा गयो भनी यी प्रतिवादीले उल्लेख गरेकोमा यी प्रतिवादीले आफ्नो नाममा रहेको १ करोड ८० लाखको शेयर बिक्री गर्ने क्रममा निजको खातामा रकम जम्मा नभएको अवस्थामा सो रकमको चेक बैंकमा जम्मा भएको भौचरलाई रकम प्राप्त भएको भनि तथ्यभन्दा विपरीत अभिव्यक्ति दिएको देखिन्छ। सहकारी संस्थावाट गोरखा मिडियामा रकम आएको तथ्य आफुलाई जानकारी नभएको भनि यी प्रतिवादीले बयान गरेपनि यी प्रतिवादीले सहकारी संस्थाको लेखा हिसाव राख्ने GCS Banking Software System मा रवि लामिछाने (Ravi lamichhane) को Cust ID ००१-०५८५०६ को A/C नं.००१-००१-०२-०००४७८९ र Loan No ००१-००१-१०५-००००२२४ को खाता संचालन भएको पाइन्छ भने उल्लेखित Loan No र Loan No ००१-००१-१०५-००००२२४ मा रु.२,००,००,०००।- (दुई करोड) ऋण रकम सहकारीबाट लिई उक्त रकम मध्येको रु.४,००,०००।- (चार लाख) सेवा शुल्क बापत कटा गरी बाकी रहेको रु.१,९६,००,०००।- (एक करोड छ्यानव्वे लाख) ग्लोबल आई.एम.ई. बैंकको गोर्खा मिडिया नेटवर्क प्रा.लि.को सानो गौचरन शाखा ग्लोबल आई.एम.ई. बैंकको खाता नं. ००४०९०९००००५७७ मा सुप्रिम बचत तथा ऋण सहकारी संस्था रोशनि गुरुडले मिति इस्वी सम्वत् ३१ MAR 2021 मा जम्मा रु.१,९६,००,०००।- (एक करोड छ्यानव्वे लाख) को दुई थान चेकद्वारा जम्मा (Deposit) भएको सहकारीको लेखा हिसाव राख्ने GCS Banking Software server system मा देखिन्छ। सुप्रिम बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाको भौतिक कागजातहरूमा ऋण सम्बन्धी आन्तरिकपत्रमा रवि लामिछाने वुटवल ११, घितो कर्जा ब्याजदर १६% उल्लेख गरिएको तथ्य र यस संग सम्बन्धित बैंक भौचर, सम्बन्धित बैंकको पत्रसाथ प्राप्त चेकको प्रतिलिपि र सुप्रिम बचत तथा ऋण सहकारीको डे बुक अभिलेख समेतवाट देखिन आउँछ। सहकारी संस्थावाट मिडिया प्रालिमा रकम आएको घटनाको प्रकृति जति संवेदनशील छ, जिम्मेवार संचालकको हैसियतमा रहेका प्रतिवादीको भूमिका र बयान उति नै शडकास्पद र अनुचित समेत छ। शङ्का र अनुमान प्रमाणको कोटीमा नपर्ने भए पनि यसवाट आरोपित कसूरमा प्रतिवादीको संलग्नताको प्रकृति र आयामलाई बुझन मद्दत गर्दै। यी प्रतिवादीले मौकामा र अदालतमा बयान गर्दा सो मिडिया प्रालिको आर्थिक कारोबारमा प्रतिवादी गितेन्द्र वाबु राई नै जिम्मार रहेको र आफ्नो कुनै भूमिका नभएको भनी उल्लेख गरेकोमा सो प्रालिको आर्थिक कारोबार यी प्रतिवादी रवि लामिछानेले गर्दै आएको तथ्य मिसिल संलग्न प्रमाणवाट देखिन आएको छ। मिति २७७७-०७-०२ मा वसेको सो प्रालिको संचालक समितिको

बैठकले सो प्रालिको खाता ग्लोबल व्यापार खोल्ने, गितेन्द्र वाबु राई, छबिलाल जोशी र रवी लामिछाने मध्ये कुनै एकको हस्ताक्षरवाट सो खाता संचालन हुने निर्णय गरेको अवस्था रही सो निर्णयको आधारमा यी प्रतिवादी सो कम्पनीको अर्थिक कारोबारमा संलग्न रहेको पाइयो। आफ्नो नामको शेयर विक्री गरेपछि अर्थात् २०७९-३-१ मा सो मिडियावाट अलग भइसकेपछि पनि खातासंचालकको हैसियतमा यी प्रतिवादीले विभिन्न मितिमा चेकहरूमा हस्ताक्षर गरी रकम भुक्तानी गरेको देखिन्छ। साथै घट्ना विवरण कागज गर्ने लेखापाल संजय अधिकारी, सहायक लेखापाल रजनी श्रेष्ठ एवं लेखापरीक्षक विशेषविभु आचार्य समेतले व्यक्त गरेको व्यहोरा समेतलाई आधार मान्दा प्रस्तुत मुद्दाको पुर्पक्षको क्रममा प्रतिवादीलाई कार्यविधि संहिताको दफा ६९ बमोजिम तारेखमा राख्नु उपयुक्त र मनासिव नदेखिएकोले प्रतिवादीको निवेदन माग अनुसार निजलाई तारेखमा राख्न मिल्ने देखिएन।

अब प्रतिवादीलाई मुद्दाको पुर्पक्षको क्रममा थुनामा राखिरहनु पर्ने हो वा निजसंग धरौट वा जमानत माग गर्न मिल्ने हो भन्ने प्रश्नलाई विचार गर्दा फौजदारी कसूरको अनुसन्धान वा मुद्दाको पुर्पक्षको क्रममा शंकित (Suspect) वा अभियुक्त (Accused) हिरासतमा रहने वा धरौट जमातमा छुट्ने अवधारणा फौजदारी न्याय प्रशासनको अभिन्न र अपरिहार्य अंग हो। फौजदारी कसूरको अनुसन्धान, अभियोजन र न्यायिक कारवाहीमा एकातिर पीडित र समाजको सारभुत चाख वा हित जोडिएको हुन्छ भने अकोंतिर शंकित वा अभियुक्तको वैयक्तिक स्वतन्त्रताको सम्मान र संरक्षणको विषय पनि गाँसिएको हुन्छ। यी दुवै विषयविच राज्यले संतुलन कायम गर्नु पर्ने हुन्छ। भारतका प्रख्यात न्यायमर्ति Justice V.R. Krishna Iyer ले Gudikanti Narasimhulu and Ors V. public prosecutor (1978, AIR429,1978,SCR(2)371) को मुद्दामा व्यक्त गर्नु भएको देहायको धारणा स्मरणीय छ- The issue of bail is one of liberty, justice, public safety and burden of the public treasury, all of which insist that a developed jurisprudence of bail is integral to a socially sensitized judicial process.

हुनपनि राज्यले व्यक्तिको स्वतन्त्रता र समाजको वृहद हितलाई संतुलनमा राखी धरौट वा जमानतको सम्बन्धमा नीति निर्धारण गरी सो नीतिलाई कानुन मार्फत रूपान्तरण (Legislative Effect) गर्दछ। हिरासत, धरौट वा जमानतको अवधारणा कार्यान्वयन गर्नको लागि विधायिकी कानुनले सारावान विषयहरूलाई संबोधन गर्दछ। सामान्यतया धरौटी वा जमानत माग गर्न मिल्ने कसूरहरू (Bailable Offences) र सामान्यता धरौट वा जमानत माग गर्न नमिल्ने कसूरहरूलाई (Non-bailable offences) वर्गीकरण गरिन्छ। यस क्रममा सामान्य प्रकृतिका कसूरहरू एवं गम्भीर वा जघन्य प्रकृतिमा नपर्ने कसूरको अनुसन्धान वा मुद्दाको पुर्पक्षको क्रममा तत्काल प्राप्त प्रमाणवाट शंकित वा अभियुक्तले कसूर गरेको देखिएमा त्यस्तो शंकित वा अभियुक्तलाई हिरासत वा थुनामा नराखी धरौट वा जमानतमा छाडिन्छ। यसैगरी गम्भीर वा जघन्य प्रकृतिका वा समाजिक रूपमा धेरै व्यक्तिहरू पीडित भएको कसूरको अनुसन्धान र मुद्दाको पुर्पक्षको क्रममा तत्काल प्राप्त प्रमाणवाट शंकित वा अभियुक्तले कसूर गरेको देखिएमा निजलाई सामान्यतया हिरासत वा थुनामा नै राखिन्छ। सामान्य प्रकृतिको कसूरको अनुसन्धान वा मुद्दाको पुर्पक्षको क्रममा शंकित वा

अभियुक्तलाई धरौटी वा जमानतको अधिकार (Right to be granted bail) रहन्छ। उचित र पर्यास कारण (just and Adequate cause) भएको अवस्थामा वाहेक शंकित वा अभियुक्तको त्यस्तो अधिकारलाई इन्कार गरिदैन र गर्नु पनि हुँदैन। यस्तो प्रकृतिको आरोपित कसूरको हकमा शंकित वा अभियुक्तलाई धरौट वा जमानतमा छोड्न नहुने भनी जिकिर लिने वादी पक्षमा नै यस सम्बन्धी प्रमाणको भार (Burden of Proof) रहन्छ। गम्भीर वा जघन्य प्रकृतिको कसूरको अनुसन्धान र मुद्दाको पुर्पक्षको क्रममा भने शंकित वा अभियुक्तलाई धरौट वा जमानत प्राप्त गर्ने अधिकार हुँदैन र निजले अधिकारको दावी गर्ने पनि पाउँदैन। उचित वा पर्यास कारण भएको केही खास अवस्थामा मात्र अदालतले निजलाई धरौट वा जमानतमा छाड्न सक्छ। यो बिषय अदालतको स्वविवेकमा भर पर्छ। निजको हकमा धरौटी वा जमानत आवश्यक र जरुरी देखिनु पर्छ। गम्भीर वा जघन्य प्रकृतिको कसूरको अनुसन्धान वा मुद्दाको पुर्पक्षको क्रममा तत्काल प्राप्त प्रमाणको आधारमा शंकित वा अभियुक्तलाई हिरासत वा थुनामा नराखिने हुँदा धरौटको आवश्यकताको पुष्टि गर्ने प्रमाणको भार वादी पक्षमा हुन्छ। धरौट वा जमानतको माग गर्ने अभियुक्तले आफूलाई धरौट वा जनमातको आवश्यकता रहेको भनी पुष्टि गर्नु पर्ने हुँदा सो हदसम्म प्रमोणको भार त्यस्तो शंकित वा अभियुक्तमा नै रहन्छ। धरौट वा जमानतको सिद्धान्त र मान्यताको अधीनमा रही प्रत्येक घटना वा मुद्दाको सापेक्षतामा अदालतले आफ्नो न्यायिक बिवेक प्रयोग गरी थुनामा राख्ने वा धरौट/जमानतको विकल्पको अभ्यास गर्छ। तथापि थुनालाई अन्तिम विकल्पको रूपमा मात्र प्रयोग गरिन्छ। यस प्रसंगमा हाम्रो सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट पनि मुद्दाको पुर्पक्षको क्रममा अभियुक्तलाई थुनामा राख्ने कानुनी व्यवस्थालाई प्रयोग गर्ने प्रमाणको प्रचुरता हुनु पर्ने र थुनालाई अन्तिम विकल्पको रूपमा मात्र प्रयोग गर्नु पर्ने व्याख्या (नेकाप २०६६ निर्णय संख्या द२०२) भएको छ। समृद्ध न्याय प्रणाली भएका अन्य मुलुकहरूको अभ्यास पनि यस्तै प्रकृतिको देखिन्छ। उदाहरणको क्रममा क्यानाडाको सर्वोच्च अदालतले *R v. Antic* (2017 SCC, 27) को मुद्दामा व्यक्त गरेको देहायको धारणालाई यहाँ उधित गर्नु सान्दर्भिक देखिन्छ- "The right not to be denied reasonable bail without just cause is an essential element of an enlightened criminal justice system. It entrenches the effect of the presumption of innocence at the pre-trial stage of the criminal trial process and safeguards the liberty of accused persons. This right has two aspects: a person charged with an offence has the right not to be denied bail without just cause and the right to reasonable bail. Under the first aspect, a provision may not deny bail without "just cause" there is just cause to deny bail only if the denial occurs in a narrow set of circumstances, and the denial is necessary to promote the proper functioning of the bail system and is not undertaken for any purpose extraneous to that system. The second aspect, the right to reasonable bail, relates to the terms of bail, including the quantum of any monetary component and other restrictions that are imposed on the accused for the release period. It protects accused persons from conditions and forms of release that are unreasonable.

थुनालाई सामान्यतया अपवाद मान्ने आफ्नो व्याख्यालाई (*R. v. St-Cloud*, [2015] S.C.R. 328) क्यानडाको सर्वोच्च अदालतले *R. v. Myers*, [2019] 2 S.C.R. 105, को मुद्दामा स्मरण गर्दै भनेको छ- "in Canadian law, the release of accused persons is the cardinal rule and

detention, the exception. To automatically order detention would be contrary to the 'basic entitlement to be granted reasonable bail unless there is just cause to do otherwise' that is guaranteed in section 11(e) of the Charter" यसैगरी सन् २०११मा मा भारतको सर्वोच्च अदालतले **Sanjay Chandra vs CBI (2012) 1 SCC 40** मा देहायको धारणा व्यक्त गरेको पाइन्छ। "The grant or refusal to grant bail lies within the discretion of the Court. The grant or denial is regulated, to a large extent, by the facts and circumstances of each particular case. But at the same time, right to bail is not to be denied merely because of the sentiments of the community against the accused. The primary purposes of bail in a criminal case are to relieve the accused of imprisonment, to relieve the State of the burden of keeping him, pending the trial, and at the same time, to keep the accused constructively in the custody of the Court, whether before or after conviction, to assure that he will submit to the jurisdiction of the Court and be in attendance thereon whenever his presence is required. In bail applications, generally, it has been laid down from the earliest times that the object of bail is to secure the appearance of the accused person at his trial by reasonable amount of bail. The object of bail is neither punitive nor preventative. Deprivation of liberty must be considered a punishment, unless it is required to ensure that an accused person will stand his trial when called upon. The courts owe more than verbal respect to the principle that punishment begins after conviction, and that every man is deemed to be innocent until duly tried and duly found guilty.

अब प्रतिवादीलाई मुद्दाको पुर्पक्षको क्रममा अभियोजनपक्षको दावी ब्रमोजिम थुनामा राख्नु पर्ने अवस्था हो वा होइन भन्ने प्रश्नलाई विचार गरौं। माथिका प्रकरणहरूमा गरिएको अति संक्षिप्त चर्चावाट के सपष्ट हुन्छ भने मुद्दाको पुर्पक्षको क्रममा प्रतिवादी वा अभियुक्तलाई थुनामा नराखी नहुने अवस्थामा निजलाई थुनामा राखिन्छ। सामान्यतया थुनामा राख्नुको सट्टा थुना वाहिर रही मुद्दाको पुर्पक्ष गर्ने सम्बन्धी कानुनी विकल्पहरूको प्रयोग गर्न मिल्ने मनासिब अवस्था छ, छैन भन्नेमा अदालतको ध्यान जान्छ र जानु पनि पर्छ। हाम्रो संहिताले केही खास अवस्थामा थुनालाई धरौटको विकल्पको रूपमा स्थान दिई अन्य अवस्थामा धरौटलाई पृथक रूपले राखेको छ। थुना वा धरौटमध्ये कुनै एक विकल्पलाई अदालतले आफ्नो रोजाइमा प्रयोग गर्न सक्दैन। वास्तवमा थुना र धरौट निरपेक्ष रूपमा एक अर्काका विकल्प पनि होइनन्। थुनामा राख्नु पर्ने अवस्थाको अभियुक्त वा प्रतिवादीलाई अदालतले धरौट माग गर्न मिल्दैन र हुँदैन पनि। यसैगरी धरौट माग गर्नु पर्ने अवस्थाको अभियुक्त वा प्रतिवादीलाई थुनामा राख्नु पनि मिल्दैन र हुँदैन। धरौट वा थुनाको विकल्पको चयन मुद्दा तथा आरोपित कसूरको प्रकृति, घटना हुँदाको परिस्थिति, पीडितको अवस्था लगायतका विभिन्न सान्दर्भिक पक्षहरूको सापेक्षतामा निर्भर गर्दछ। आरोपित कसूरको विषय (Content), घटना वा वारदातको सन्दर्भ (context) विवादको चुरो (crux) र धरौट वा जमातको अवधारणाको (concept) समेतको आधारमा अदालतले निश्चित गर्छ। प्रतिवादीलाई मुद्दाको पुर्पक्षको क्रममा थुनामा राख्ने र धरौटीमा छाड्ने सम्बन्धमा मुलुकी फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा ६७ र ६८ मा सामान्य रूपमा र अन्य किही कानुनमा केही प्रावधानहरू उल्लेख गरिएको पाइन्छ जसको प्रयोग र अभ्यास गर्दा फौजदारी मुद्दाको पुर्पक्षसंग सम्बन्धित सिद्धान्त र मान्यतालाई आधार

बनाउनु पर्ने हुन्छ। सारमा भन्ने हो भने मुद्दाको पुर्णको क्रममा थुनाको विकल्पहरूको प्रयोग गर्नु पर्ने मानसिव र उपयुक्त आधार वा अवस्थाको विधानता रहेकोमा अदालत संतुष्ट वा विश्वस्त भएमा प्रतिवादीलाई थुना वाहिर रही आफ्नो मुद्दाको प्रतिरक्षा गर्ने अवसर प्राप्त हुन्छ। धरौट वा जमानतको विषयको सुनुवाइमा अभियुक्तउपर लागेको आरोपको प्रकृति, गम्भीरता, प्रतिवादीको भूमिका समेतलाई विचार गर्दै समाजको न्याय प्रणालीप्रतिको विधाश कायम गर्नु पर्ने आवश्यकता समेतलाई समुचित रूपमा सन्तुलन कायम गर्नु पर्ने हुन्छ।

धरौट वा जमातत सम्बन्धी विभिन्न मुलुकहरूको कानुन र अभ्यास हेर्दा सामान्यतया देहायको कुनै वा सबै अवस्थामा कसूरको अनुसन्धान वा मुद्दाको पुर्णको सिलसिलामा शंकित वा अभियुक्तलाई हिरासत वा थुनामा राख्ने गरिएको पाइन्छ।

पहिलो- शंकित वा अभियुक्तले आफू विरुद्धका कुनै प्रमाण लोप वा नाश गर्न सक्ने वा त्यस्तो प्रमाणको हैसियत परिवर्तन गर्न सक्ने वा प्रमाणलाई प्रभावित गर्न सक्ने प्रचुर संभावना रहेकोमा (substantial likely hood) अनुसन्धान अधिकारी वा अदालत विश्वस्त भएमा,

दोस्रो- शंकित वा अभियुक्तलाई थुनामा नराखदा निज फरार हुने पर्याप्त संभावना रहेकोमा (substantial risk) अनुसन्धान अधिकारी वा अदालत विश्वस्त भएमा,

तेस्रो- निजलाई थुनावाहिर राखदा निजले अर्को फौजदारी कसूर गर्न सक्ने प्रचुर संभावना रहेमा,

चौथो- शंकित वा अभियुक्त वा निजसंबद्ध व्यक्तिहरूवाट पीडित वा पीडितको परिवारको सदस्यको जीउ, ज्यान, सम्पत्ति वा स्वतन्त्रतामा आधात पुग्ने प्रबल संभावना देखिएमा,

पाँचौ- शंकित वा अभियुक्त वा निज सम्बद्ध व्यक्तिहरूले जाहेरीकर्ता, पीडित वा घटनाका महत्वपुर्ण सरकारी साक्षीहरूलाई अदालतमा प्रतिकूल बकपत्र गर्न वा अभियुक्तलाई फौजदारी दायित्ववाट जोगाउने वा वचाउने उद्देश्यले बकपत्र गर्नको लागि कुनै प्रकारको डर, त्रास, प्रभाव र प्रलोभन दिन सक्ने अवस्था रहेकोमा अदालत विश्वस्त भएमा,

छैटौ- शंकित वा अभियुक्तलाई तत्कालिन अवस्थामा हिरासत वा थुनावाहिर छोड्दा जघन्य, विभत्स वा यस्तै प्रकृतिको घटनाका कारण शारीरिक वा मानसिक आधातवाट रन्थनिएका वा थलिएका पीडित वा प्रभावितले आत्महत्या वा अप्रिय अवस्था छनौट गर्न सक्ने वा त्यस्ता व्यक्तिहरू थप पीडित हुन सक्ने अवस्था रहेमा,

सातौ. धरौट वा जमानतको माग गर्ने शंकित वा अभियुक्तले यस अघि गम्भीर वा जघन्य प्रकृतिको कसूर गरी दोषी ठहर भएको देखिएमा,

आठौ- अभियुक्तले अदालतमा आरोपित कसूर गरेमा सावित भएको, मिसिल संलग्न तत्काल प्राप्त प्रमाणवाट प्रतिवादीको सो साविती संगतिपूर्ण देखिएको (अदालतमा कसूरमा सावित हुने अभियुक्तलाई न्याय प्रशासनमा सहयोग गरेको आधारमा सामान्यतया थुनावाहिर राखिन्छ) र सो मुद्दाको प्रकृति एवं आरोपित कसूरको गम्भीरतालाई दाखिल गर्दा सो अभियुक्तलाई थुनामा राख्नु जै न्यायोचित हुने देखिएमा,

नवौं- यसअघि कुनै फौजदारी कसूरको अनुसन्धान त्रै पुर्पक्षको क्रममा धरौट वा जमानत माग भएकोमा निजले धरौट वा जमानतका शर्तहरू उल्लंघन गरेको कारण निजको विश्वसनीयतामा शंका गर्नु पर्ने अवस्था देखिएमा,

दशौं- शंकित वा अभियुक्तलाई थुना वाहिर राख्दा सार्वजनिक शान्ति, कानुन र व्यवस्थामा (Law and order) खतरा पुग्ने देखिएमा वा सामाजिक सद्भाव वा सुसम्बन्धमा खलल पर्ने अवस्था भएकोमा अदालत विश्वस्त भएमा,

एघारौं- शंकित वा अभियुक्त थुना वाहिर रहदा समाजमा फैलिएको तत्कालीन आक्रोस र आवेगका कारण निजको जीवनमाथि खतरा पुग्ने संभावना देखिएमा,

वाहाँ- न्यायप्रशासनको विश्वसनीयता कायम राख शंकित वा अभियुक्तलाई हिरासत वा थुनामा नै राख आवश्यक देखिएमा,

तेहाँ- शंकित वा अभियुक्तको फौजदारी अभिलेखलाई (Criminal Record) केलाउँदा निजलाई धरौट वा जमानतमा छोड्नु फौजदारी न्याय प्रशासनको रोहवाट उपयुक्त नदेखिएकोमा अनुसन्धान अधिकारी वा अदालत विश्वस्त भएमा,

चौधाँ- शंकित वा अभियुक्तलाई शर्तयुक्त धरौट वा जमातमा छोड्नु उपयुक्त देखिएकोमा अदालतले निजको लागि निर्धारण गर्न लागेको शर्त पालना गर्ने सक्षमता वा विश्वसनीयता निजमा नरहेको भन्नेमा अनुसन्धान अधिकारी वा अदालत विश्वस्त भएमा,

पन्धाँ- धरौट वा जमात सम्बन्धी सुनुवाईको क्रममा पीडित पक्षले व्यक्त गरेको चिन्ता, चासो र धारणालाई विचार गर्दा पीडित न्याय प्रणालीको दृष्टिवाट अभियुक्तलाई धरौट वा जमानतमा छाड्न न्यायोचित नहुने देखिएमा,

सोहाँ- धरौट वा जमात सम्बन्धी सुनुवाईको क्रममा अभियुक्तले अदालतमा अमर्यादित व्यवहार प्रदर्शन गरेमा वा अदालतको अबहेलना हुने कार्य गरेमा।

माथि उल्लिखित अवस्थाहरू पूर्ण सुची होइनन्। तथापि धेरै हदसम्म यी अवस्थाहरूले बिषयलाई संवोधन गर्ने हुँदा यी कुनै अवस्था भएकोमा वाहेक अन्य अवस्थामा अभियुक्त वा प्रतिवादीसँग सामान्यतया धरौटी मांग गरिन्छ। यद्यपि प्रतिवादीको हकमा धरौट आवश्यक र जरुरी देखिनु पर्छ र धरौटको आवश्यकतमा अदालत संतुष्ट हुनु पर्छ। यस सैदान्तिक मान्यताको रोहवाट प्रतिवादीको हकमा विचार गर्दा राज्यको अर्थतन्त्रको एक खम्बाको रूपमा रहेको सहकारीक्षेत्रमा पर्ने सुप्रिम सहकारी संस्थामा रहेको जनताको वचत रकम तत्काल प्राप्त प्रमाणहरूवाट यी प्रतिवादी समेतको संगठित मिलेमतोमा गोर्खा मिडिया प्रालिमा आएको, गोर्खा मिडिया प्रालि कानुनी व्यक्ति रहेकोमा यसले सहकारी संस्थावाट क्रृष्ण लिन कानुनी रूपमा नपाउनेमा प्रतिवादी समेतको जानकारी, योजना र सकृदयतामा सहकारीसंस्थावाट रकम ल्याइएको, यी प्रतिवादी गोर्खा मिडियाको कर्मचारी नभई संचालक, शेयर धनी र प्रबन्ध निर्देशक रहेको देखिएकोमा निजले सो रकम चेक काटी संस्थाको आर्थिक कारोबार गरेकोमा सहकारीवाट के कसरी रकम आएको हो भनी आफूलाई थाहा नभएको भनी गरेको व्यान र सो सम्बन्धमी अप्रतिवादीलाई दोष थुपार्ने गरी दिष्टको अभिव्यक्ति प्रथम

दृष्टिमा नै पत्यार लायक देखिदैन। सहकारी संस्थावाट गोरखा मिडियामा रकम आएको विषयमा आफ्नो जिम्मेवारी नभएको भनी जिकिर लिने यी प्रतिवादीले गोर्खा मिडियावाट सो सहकारी संस्था गोर्खा मिडिया नेटवर्क प्रा.लि.को ग्लोबल आइएमइ बैंकमा रहेको खाता नं ०४०९०९००००५७७ बाट सन् २०२२/०९/०६ मा दस्तखत भएको चेक नं ००५०४७६३८३ मार्फत रु.४०,९२,०००।— (चालिस लाख बयानब्बे हजार) सुप्रिम बचत तथा ऋण सहकारी संस्थालाई भुक्तानी गरेको पाईयो। उल्लेखित तथ्य, सन्दर्भ र परिपेक्ष्यमा प्रतिवादी बिरुद्द सहकारी ऐन, २०७४ को दफा १२२ को खण्ड (ख), (ग) (घ), (ड), (च), (छ), (ज), (झ) र (त) अन्तरगतको कसुरमा सजाय हुन तथा संगठित अपराध निवारण ऐन, २०७० को दफा ९ को खण्ड (क) र (ग) बमोजिम थप सजायको माग दावी भएको अवस्था रहेको, आरोपित कसुरको प्रकृतिको सन्दर्भबाट हेर्दा अनुसन्धानको क्रममा विभिन्न लिखत प्रमाणहरु संकलन भएको अवस्था रहेपनि घटना विवरण कागज गर्ने लेखापाल संजय अधिकारी, सहायक लेखापाल रजनी श्रेष्ठ, लेखा परीक्षक विशेष विभु आचार्य समेतका व्यक्तिहरुको बकपत्र हुन वाकी रहेको, प्रमाण वुझ्ने चरण नसकिएको, सहकारी संस्थामा रकम जम्मा गर्ने हजारौ सर्वसाधारणहरु पीडित हुन परिरहेका संवेदनशील परिस्थितिमा न्याय प्रणालीप्रतिको जन विद्वाश जोगाइरहनको लागि समेत प्रतिवादीलाई मुद्दाको पुर्पक्षको लागि धरौटमा छोड्नु उपयुक्त नरहेको यस इजलासको निस्कर्ष छ। यस अवस्थामा प्रतिवादीलाई धरौटमा छाड्ने गरी मिति २०८१-१०-१३ मा भएको आदेश मुलुकी फौजदारी कार्यविधिसंहिता, २०७४ को दफा ६८ अनुकूल नदेखिदा सो आदेशलाई यस इजलास बदर घोषणा गर्दछ। प्रतिवादीसंग धरौटी माग गर्ने गरी भएको तहाँ अदालतको आदेश बदर भएको हुँदा माथि उल्लेख भए बमोजिमका तत्काल प्राप्त प्रमाणहरु र पछि बुझ्दै जादाँ प्राप्त हुने प्रमाणहरुको परीक्षण र मुल्यांकन गर्दा मुद्दाको फैसला हुँदाका बखत ठहरिए बमोजिम हुने गरी हालको अवस्थामा यी प्रतिवादीको हकमा सो कार्यविधि सहिताको दफा ६७ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) आकर्षित हुने देखिएकोले यी प्रतिवादीलाई मुद्दाको पुर्पक्षको क्रममा थुनामा राखी मुद्दाको कारबाही गर्नु होला।

अब निवेदक प्रतिवादी छविलाल जोशीको हकमा विचार गर्दा यी प्रतिवादी समेत गोरखा मिडिया प्रालिको संचालक र शेयर धनी रहेको वखत सो गोरखा मिडिया प्रालिमा सुप्रिम सहकारी संस्थावाट विभिन्न मितिमा बिभिन्न परिमाणको रकम आएको तथ्यमा विवाद देखिन्न। यी प्रतिवादीले आफू सुप्रिम सहकारी संस्थाको सदस्य लगायत कुनै पनि पदमा नरहेको भनी मौकामा बयान गरेपनि सो सहकारी संस्थाको GCS Banking software system मा यी प्रतिवादीको नामवाट खाता संचालन भएको र सो सहकारी संस्थावाट दुई करोड पचास लाख रुपैया ऋण लिएको तथ्य सो सहकारी संस्थाको २०७७- १०-२८ को आन्तरिक ऋणपत्रसमेतवाट देखिएको, सो ऋणपत्रमा उल्लिखित छविलाल जोशी र प्रतिवादी छविलाल जोशी एकै व्यक्ति रहेको भनी सहप्रतिवादीहरु कुमार रमेल र ओमप्रकाश गुरुङले बयानमा उल्लेख गरेको अवस्था छ। उक्त रकमा पाँच लाख सेवा शुल्क कट्दा वाँकी रहेको दुई करोड पैतालिङ्ग लाख रकम सो मिडियाको ग्लोबल बैंकमा रहेको खातामा

जम्मा भइ दुई करोड पचास लाख रुपैया ~~यी प्रतिवादीको~~ शेयरको रूपमा सो मिडिया प्रालिमा कायम भएको तत्कालीन अवस्था पनि देखिन्छ। यी प्रतिवादीले सो मिडिया प्रालिमा उक्त सहकारी संस्थावाट रकम आएको विषयमा आफूलाई कुनै ज्ञान नरहेको अभिव्यक्ति प्रकट गरेपनि सो सहकारी संस्थावाट उक्त मिडिया प्रालिमा नाउंमा समेत गरी दश करोड रुपैया भन्दा बढी रकम सो मिडियाको व्याङ्क खाताहरुमा गएको देखिन्छ। यी प्रतिवादी मिति २०७८-६-२२ मा मात्र सो मिडियावाट अलग भएको अवस्था छ। यस अघि यी प्रतिवादीलाई समेत सो मिडिया प्रालिमा आर्थिक कारोबार गर्नको लागि संचालक समितिको मिति २०७७-०७-०२ को वैठकवाट अखित्यारी प्राप्त गरेको, मिति २०७७-१२-१८ मा सो मिडियामा यी प्रतिवादीको शेयर वृद्धि भएको तर यस प्रकृयामा आफ्नो कुनै लगानी नभएको भनी प्रतिवादीले वयान गरेको अवस्थामा कानुनत संचालकको जिम्मेवारीमा रहेको प्रतिवादीले सहकारी संस्थावाट मिडिया प्रालिमा आएको रकमको कुनै जानकारी नरहेको भनी दिएको वयान मिसिल संलग्न प्रारम्भिक प्रमाणहरूवाट विवरणीय देखिएन। सहकारीसंस्थावाट मिडिया प्रालिमा रकम आएको विषयम, घटनाक्रम तत्सम्बन्धी प्रकृयामा सो हदसम्म यी प्रतिवादी र सहप्रतिवादी रवि लामिछानेको समान प्रकृति र भूमिका रहेको देखिदा सहप्रतिवादी रवि लामिछानेलाई युनामा राख्ने गरी यस इजलासवाट माथि आधार र कारणहरू सहित उल्लेख गरिसकिएकोमा सो आधार र कारणहरू यी प्रतिवादीको हकमा पनि आकर्षित हुने हुँदा यी प्रतिवादीको हकमा सो कार्यविधि संहिताको दफा ६८ र ६९ लागू हुन सक्ने अवस्था देखिएन। यी प्रतिवादीको हकमा सो संहिताको दफा ६७ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) नै आकर्षित हुने भएकोले तत्काल प्राप्त प्रमाणहरू र पछि बुझ्दै जाँदा प्राप्त हुने प्रमाणहरूको परीक्षण र मूल्याङ्कन गर्दा ठहरिए बमोजिम हुने गरी निजलाई मुद्दाको पुर्वक्षको क्रममा युनामा राख्ने गरी मिति २०८१- १०-२८ मा भएको आदेश बेरितको देखिन आएन। कानून बमोजिम गर्नु।

न्यायाधीश

न्यायाधीश

इति सम्बत् २०८१ साल चैत्र महिना २२ गते रोज ६ मा शुभम्.....।